

7. Međunarodnopravna zaštita ljudskih prava i međunarodno humanitarno pravo – komplementarnost dvaju pravnih režima u vrijeme oružanih sukoba

RUTVICA RUSAN NOVOKMET*

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

UDK 341.232

SAŽETAK U ovom radu autorica polazi od teze da međunarodnopravna zaštita ljudskih prava i međunarodno humanitarno pravo za razliku od tradicionalnog shvaćanja nisu u potpunosti odvojeni i različiti pravni režimi koji se primjenjuju isključivo u vrijeme mira, odnosno u vrijeme oružanih sukoba. Slijedom toga, istražuje se na koji način međunarodni sudovi, određeni organi Ujedinjenih naroda i teoretičari suvremenog međunarodnoga prava potvrđuju da su u vrijeme oružanih sukoba oba pravna režima primjenjiva i međusobno nadopunjujuća. U radu se analiziraju relevantna pravna pravila koja određuju polje primjene i adresate pravnih obveza zaštite ljudskih prava, s jedne strane, odnosno međunarodnog humanitarnog prava, s druge. Istražujući pretpostavke za istodobnu primjenu obaju pravnih režima autorica ocjenjuje učinke i potencijalna ograničenja njihove primjene, osobito u kontekstu primjene jednog od temeljnih načela međunarodnog humanitarnog prava, a to je načelo distinkcije između civila i boraca koje međunarodnopravna zaštita ljudskih prava ne poznaje. U konačnici se zaključuje da je, s obzirom da oba pravna režima dijele zajedničku svrhu, a to je zaštita dostojanstva svake ljudske osobe i temeljnih zahtjeva čovječnosti, njihova suština jednaka. Štoviše, upravo je njihova komplementarna i međusobno nadopunjujuća primjena nužna radi postizanja što je moguće učinkovitije zaštite čovjeka u iznimnim okolnostima oružanih sukoba.

KLJUČNE RIJEČI međunarodnopravna zaštita ljudskih prava, međunarodno humanitarno pravo, oružani sukob, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Ženevske konvencije za zaštitu žrtava rata, Dopunski protokoli uz Ženevske konvencije

* **Dr. sc. Rutvica Rusan Novokmet**, docentica na Katedri za međunarodno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, e-mail: rutvica.rusan@pravo.hr

1. UVOD

Međunarodno pravo je, jednako kao i druge grane prava, podložno kontinuiranom razvoju sukladno promjenama u društvu koje diktiraju subjekti međunarodnoga prava i drugi akteri međunarodnih odnosa. Tako su, primjerice, promjene kojima svjedočimo posljednjih nekoliko desetljeća u području međunarodnog humanitarnog prava, a koje su vidljive u sudskoj praksi, odlukama različitih međunarodnih i regionalnih tijela i u stajalištima međunarodnih pravnih stručnjaka, rezultat pojave novih, sve raznovrsnijih aktera koji sudjeluju u oružanim sukobima, kao i novih oblika i načina vođenja neprijateljstava. U tom kontekstu, rasprave o doseg i (ne)učinkovitosti pravne zaštite koju pruža međunarodnopravni okvir humanitarnog prava u odnosu na zaštićene osobe u oružanim sukobima sve se češće vode u kontekstu odnosa tog pravnog režima i onoga koji pruža međunarodnopravni okvir zaštite ljudskih prava, ukazujući na njihovu istodobnu i komplementarnu primjenu u vrijeme oružanih sukoba.

Tradicionalno su, naime, ta dva pravna režima bila promatrana kao potpuno odvojeni pravni sustavi, s različitim izvorima nastanka, različitim adresatima prava i obveza, različitim teritorijalnim i vremenskim opsegom primjene, te različitom svrhom.¹ Međunarodno pravo oružanih sukoba se kao ratno pravo stoljećima razvijalo putem međunarodnih pravnih običaja, a od 19. stoljeća počinje njegova kodifikacija putem međunarodnih ugovora. Taj pravni režim je u početku sadržavao pravila čija je svrha bila regulirati i ograničiti ponašanje zaraćenih stranaka u vrijeme oružanog sukoba, poglavito glede upotrebe određenih vrsta oružja i metoda ratovanja, uvažavajući pritom načela vojne potrebe i postizanja legitimnih vojnih ciljeva.² No, nakon zločina počinjenih u Drugom svjetskom

¹ Potvrđujući da dva pravna režima ne dijele isto ishodište nastanka i da su njihovi adresati različiti, Antonopoulos objašnjava da je do procesa njihove sinergije došlo u drugoj polovini 20. stoljeća u okviru Ujedinjenih naroda kad se sve više počelo raspravljati o povezanosti tih dvaju pravnih režima, osobito u kontekstu procesa dekolonizacije, prava naroda na samoodređenje i proširivanja pojma međunarodnog oružanog sukoba i na oslobodilačku borbu. Antonopoulos, C., Relationship between International Humanitarian Law and Human Rights, *Revue Hellénique de Droit International*, Vol. 63, br. 2, 2010., str. 599-601.

² Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B.; *Međunarodno pravo*, Vol. 3, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 125-127. Budući da su se praktički oduvijek vodile oružane borbe i ratovi, pravila i

ratu, teških kršenja zakona i običaja rata, kao i teških povreda ljudskih prava međunarodno pravo oružanih sukoba (međunarodno humanitarno pravo) mijenja svoj fokus prema zaštiti čovjeka, odnosno pružanju maksimalne pravne zaštite određenim kategorijama osoba koje su zahvaćene oružanim sukobom i minimiziranju štetnih posljedica ratovanja.³

S druge strane, zaštita ljudskih prava svoj sveobuhvatni razvoj započinje u okviru Ujedinjenih naroda usvajanjem Opće deklaracije o pravima čovjeka 1948. godine,⁴ a pravnoobvezujući pravni okvir dobiva usvajanjem međunarodnih ugovora, počevši s Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, odnosno Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima,⁵ kao i brojim drugim međunarodnim ugovorima koji štite određena ljudska prava, ili se, pak, odnose na određenu skupinu ljudi ili zabranjuju određeno ponašanje.⁶ Svrha međunarodnopravne zaštite ljudskih prava je obvezati državu na određeno ponašanje kako bi svaki pojedinac koji se nalazi na njezinom teritoriju ili pod njezinom jurisdikcijom, bez razlikovanja s obzirom na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, rođenje ili neki drugi status, mogao uživati ljudska prava koja su inherentna svakom pojedincu.⁷

ograničenja ratovanja počela su se razvijati vrlo rano u ljudskoj povijesti i svaka stranka u ratu je imala legitimna očekivanja da ih i druga zaraćena stranke poštuje. Običajnopravna pravila *jus in bello* su se, tako, razvijala kroz stotine godina i imala su značajan utjecaj na kodifikaciju ratnog prava u 19. stoljeću. Vidi *ibid.*, str. 124-125.

³ *Ibid.*, str. 128-130.

⁴ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/217 (III), 10. prosinca 1948. Za razliku od dva međunarodna pakta usvojena 1966. godine Opća deklaracije nije pravnoobvezujući dokument, ali predstavlja temelj za pravno uređenje i zaštitu ljudskih prava u svim kasnijim međunarodnim ugovorima usvojenim pod okriljem UN-a.

⁵ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, 1966., UNTS, Vol. 999, 1983.; Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, 1966., UNTS, Vol. 993, 1983.

⁶ Za primjere vidi *infra*, uz bilj. br. 15-21.

⁷ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, *International Legal Protection of Human Rights in Armed Conflict*, United Nations, New York, Ženeva, 2011., str. 14.

Analizirajući pravni okvir međunarodnopravne zaštite ljudskih prava odnosno međunarodnog humanitarnog prava u sljedećim ćemo poglavljima objasniti polje primjene obaju pravnih sustava, identificirati nositelje prava odnosno glavne adresate obveza iz oba pravna režima, te ukazati na određena ograničenja njihove primjene u praksi. U središnjem ćemo dijelu rada, uvažavajući da oba pravna režima dijele istu svrhu, a to je zaštita ljudskog dostojanstva i temeljnih načela čovječnosti, uz primjere relevantnih pravnih pravila istražiti pretpostavke za istodobnu primjenu dvaju pravnih režima, ocijeniti učinke i potencijalne konfliktne situacije do kojih pritom može doći, osobito u kontekstu primjene jednog od najvažnijih načela međunarodnog humanitarnog prava, načela razlikovanja odnosno distinkcije, te u tom kontekstu istražiti adekvatnost primjene načela *lex specialis derogat legi generali*. Referirajući se na međunarodnu sudsku praksu, odluke i stajališta relevantnih organa UN-a i drugih međunarodnih tijela, kao i na znanstvene radove međunarodnih pravnika koji potvrđuju komplementarnost primjene pravila obaju pravnih sustava zaključujemo da je, uz uvažavanje specifičnih, otegotnih okolnosti svakog pojedinog oružanog sukoba u kojem najviše stradavaju civili, nužno usklađivati primjenu pravila međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnopravne zaštite ljudskih prava upravo radi izbjegavanja pravnih praznina koje bi dovele do lišavanja pravne zaštite svih osoba pogođenih oružanim sukobom.

2. PRAVNI OKVIR MEĐUNARODNOPRAVNE ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA I MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

2.1. MEĐUNARODNOPRAVNA ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA

Iako je međunarodna zajednica i prije osnutka UN-a na određene načine nastojala regulirati određena specifična pitanja o ljudskim pravima,⁸ ishodište sustavnog i

⁸ Tako se još od Westfalskog mira 1648. raspravlja o zaštiti vjerskih manjina; države sudionice Bečkog kongresa 1815. proglašavaju trgovinu robljem povredom europskog međunarodnog prava; u to vrijeme mnoge države o istom pitanju u sklapaju dvostrane međunarodne ugovore; Berlinski kongres 1878. određuje zaštitu vjerskih manjina; pod okriljem Lige naroda također se usvajaju međunarodni ugovori koji se odnose na zaštitu pojedinih ljudskih prava. Vidi: Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, Vukas, B., *Međunarodno pravo*, Vol. 1, Školska knjiga, Zagreb, 2010., str. 364-366, 404. Ukratko o razvoju međunarodnopravne zaštite ljudskih prava vidi u: Shaw, M. N., *International Law*, 8. izd.,

kontinuiranog pravnog uređenja međunarodnopravne zaštite ljudskih prava nalazimo u Općoj deklaraciji o pravima čovjeka, usvojenoj u Općoj skupštini UN-a 1948. godine.⁹ Iako je sama Deklaracija pravno neobvezujući akt, prava i slobode svakog čovjeka proklamirane u tom dokumentu u velikom dijelu odražavaju opća pravna načela, elementarne zahtjeve čovječnosti ili su, pak, stekle običajnopравни status pa kao takve obvezuju sve države u međunarodnoj zajednici.¹⁰ Ipak, konkretne obveze država u pogledu zaštite temeljnih ljudskih prava, zajedno s mehanizmima nadzora nad njihovom provedbom, definirane su tek dvadesetak godina nakon Opće deklaracije o pravima čovjeka dvama međunarodnim ugovorima: Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima (dalje u tekstu: MPGPP) i Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.¹¹ Neka od prava zajamčenih Paktovima prepoznata su kao *jus cogens* norme, odnosno apsolutno obvezatne norme od kojih nije dopušteno odstupanje.¹² Među njima svakako treba spomenuti zabranu ropstva, zabranu mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, zabranu rasne diskriminacije ili načelo *nullum crimen, nulla poena sine lege*, koja pravila se ni u slučajevima izvanredne javne opasnosti, u što zasigurno možemo ubrojiti stanje oružanog sukoba, ne mogu ukinuti.¹³ Drugim riječima, određena ljudska prava čije poštovanje svaka država u redovnim okolnostima mora osigurati svakom pojedincu koji se nalazi na njezinom

Cambridge University Press, Cambridge, 2017., 213-215. O razdoblju zaštite ljudskih prava prije njihova sustavnog razvoja u okviru UN-a vidi: Rwelamira, M. R., Human Rights and International Humanitarian Law: The Link or Common Ground Revisited, *Stellenbosch Law Review*, Vol. 3, br. 3, 1992., str. 335-338.

⁹ Vidi *supra*, uz bilj. 4.

¹⁰ Shaw, *op. cit.* (bilj. 8), str. 219-220.; Crawford, J., *Brownlie's Principles of International Law*, 8. izd., Oxford University Press, Oxford, 2012., str. 636-637.

¹¹ Vidi *supra*, uz bilj. 5.

¹² Čl. 53. Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora definira apsolutno obvezatnu (imperativnu) normu kao normu općeg međunarodnog prava koju je „prihvatila i priznala čitava međunarodna zajednica kao normu od koje nije dopušteno nikakvo odstupanje i koja se može izmijeniti samo novom normom općeg međunarodnog prava iste prirode“, Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora, 1969., UNTS, Vol. 1155, 1987.

¹³ Vidi čl. 4. st. 1. i 2. MPGPP-a, *op. cit.* (bilj. 5).

državnom području ili području pod njezinom jurisdikcijom, nisu derogabilna ni u situacijama oružanih sukoba, dok međunarodno pravo, kako ćemo vidjeti, postavlja stroge uvjete pod kojima se od zaštite određenih ljudskih prava može odstupiti.¹⁴

U okviru UN-a je uslijedilo usvajanje specijalnih međunarodnih ugovora i drugih instrumenata usmjerenih na zaštitu određenih skupina osoba, ili na pružanje posebne zaštite u određenim situacijama, ili na određene zabrane. Među najvažnijima su Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1965.,¹⁵ Međunarodna konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina apartheida iz 1973.,¹⁶ Konvencija o suzbijanju svih oblika diskriminacije prema ženama iz 1979.,¹⁷ Konvencija pravima djeteta iz 1980.,¹⁸ Deklaracija o ukidanju nesnošljivosti i diskriminacije na temelju vjeroispovijesti ili uvjerenja iz 1981.,¹⁹ Konvencija o zabrani mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni iz 1984.,²⁰ Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih migracijskih radnika i članova njihovih obitelji iz 1990. godine i dr.²¹

Pravilna primjena spomenutih međunarodnih akata ponajprije ovisi o samim državama strankama, no raznolika ugovorima ustanovljena tijela (poput Odbora za prava čovjeka, Odbora za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Odbora protiv mučenja, Odbora za prava djeteta), te tijela u krilu UN-a (poput Vijeća za prava čovjeka i Visokog povjerenika za ljudska prava) svojim odlukama nemjerljivo doprinose boljem razumijevanju, razjašnjavanju i razvoju pojedinih ugovornih i običajnih pravila o zaštiti prava čovjeka. Bez obzira na često pravno neobvezujući karakter tih odluka, kao što su primjerice, rezolucije Opće skupštine, Vijeća

¹⁴ Vidi, primjerice, čl. 10. st. 2. t. a), čl. 12. st. 3., čl. 19. st. 3., čl. 21., čl. 22. MPGPP-a, *ibid.*

¹⁵ Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, 1969., UNTS, Vol. 660, 1971.

¹⁶ Konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina apartheida, 1973., UNTS, Vol. 1015, 1984.

¹⁷ Konvencija o suzbijanju svih oblika diskriminacije prema ženama, 1979., UNTS, Vol. 1249, 1990.

¹⁸ Konvencija o pravima djeteta, 1989., UNTS, Vol. 1577, 1999.

¹⁹ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/36/55, 25. studenog 1981.

²⁰ Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni, 1984., UNTS, Vol. 1465, 1996.

²¹ Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih migracijskih radnika i članova njihovih obitelji, 1990., UNTS, Vol. 2220, 2004.

sigurnosti (osim u slučaju odlučivanja u skladu s ovlastima po Glavi VII Povelje UN-a), vrijednost savjetodavnih mišljenja Međunarodnog suda, općih stajališta Odbora za prava čovjeka, preporuka Vijeća za prava čovjeka ili Visokog povjerenika za ljudska prava je ne samo u tumačenju relevantnih pravnih pravila, nego i u poticanju država da razvijaju mehanizme za provedbu svojih obveza u sferi zaštite ljudskih prava. U konačnici, svi ti instrumenti služe kao pomoćno sredstvo u razjašnjavanju povezanosti između međunarodnog okvira zaštite ljudskih prava i drugih pravnih područja, kao što je međunarodno humanitarno pravo.

2.2. MEĐUNARODNO HUMANITARNO PRAVO

S obzirom da je svrha suvremene pravne regulative oružanih sukoba u što je većoj mjeri humanizirati vođenje oružanih sukoba, tj. postići ravnotežu između dva suprotstavljena interesa, ostvarivanja vojne potrebe, s jedne strane, i zaštite čovjeka u oružanim sukobima, s druge,²² međunarodnopravni okvir usvojen nakon Drugoga svjetskoga rata i utjelovljen u Ženevskim konvencijama za zaštitu žrtava rata iz 1949. godine (dalje u tekstu: Ženevske konvencije), odnosno u Dopunskim protokolima uz Ženevske konvencije iz 1977. i 2005. godine naziva se međunarodno humanitarno pravo. Raniji međunarodni ugovori i drugi akti koji su vođenje rata²³ ograničavali odredbama prema kojima stranke sukoba nemaju neograničeno pravo izbora sredstava borbe i načina ratovanja, dio su tzv. haaškog prava s obzirom da su upravo na Haaškim mirovnim konferencijama 1899. i 1907. godine kodificirana brojna pravila dotadašnjeg ratnog prava.²⁴

²² Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 2), str. 126, 128.

²³ Prije Ženevskih konvencija rat se smatrao jedinim oblikom oružanih sukoba dok su danas dvije glavne vrste oružanih sukoba međunarodni i nemeđunarodni. Međutim, često je izazovno razlikovati ta dva oblika sukoba zbog pojave sve raznolikijih oblika borbi i sudjelovanja sve različitijih aktera. To može dovesti do dvojbe o ispravnoj primjeni odgovarajućih pravila međunarodnog prava oružanih sukoba. O vrstama suvremenih oružanih sukoba vidi Haines, S., *The Nature of War and the Character of Contemporary Armed Conflict*, u: Wilmshurst, E. (ur.), *International Law and the Classification of Conflicts*, Oxford University Press, Oxford, 2012., str. 9-31.

²⁴ Više o Haaškim mirovnim konferencijama i pravnim aktima usvojenima 1899. i 1907. godine vidi Nussbaum, A., *A Concise History of the Law of Nations*, The Macmillan Company, New York, 1954., str. 227-230.

Kronološki gledano, među najvažnijim izvorima prava oružanih sukoba, kojim izrazom obuhvaćamo cjelokupno međunarodno ratno i humanitarno pravo, potrebno je spomenuti IV. Haašku konvenciju o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. godine, za čiju učinkovitu primjenu je važan Haaški pravilnik iz priloga te Konvencije.²⁵ Za zaštitu svih osoba koje na bilo koji način sudjeluju u oružanim sukobima ili su prestale sudjelovati ili, pak, imaju status civila ključna je odredba iz preambule IV. Haaške konvencije, tzv. Martensova klauzula, koja obvezuje sve stranke sukoba na poštovanje minimalnih humanitarnih pravila i standarda u svim situacijama oružanih sukoba, za cijelo vrijeme trajanja oružanih sukoba, kako prema borbama, odnosno osobama 'izvan bojnog ustroja', tako i prema civilnom stanovništvu.²⁶ Značaj te odredbe osobito dolazi do izražaja u nemeđunarodnim oružanim sukobima koji su u odnosu na međunarodne u puno manjoj mjeri regulirani međunarodnim ugovornim pravom.²⁷ Naime, njezin smisao je u tome da jamči minimum zaštite osobama koje su pogođene oružanim sukobom bez obzira na nedostatak ugovornih obveza stranaka sukoba. Međunarodna sudska praksa i teoretičari su potvrdili običajnopравни status ne samo tzv. Martensove klauzule, nego i Haaškog pravilnika uz IV. Haašku konvenciju koji detaljno razrađuje odredbe o osobama koje sudjeluju u oružanim sukobima, metodama i sredstvima ratovanja, te ograničenjima u vođenju oružanih sukoba.²⁸

²⁵ Tekst IV. Haaške konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu dostupan je na mrežnoj stranici: http://lawofwar.org/hague_iv.htm [pristup: 1. rujna 2022.]. Prijevod IV. Haaške konvencije vidi u: Lapaš, D., Šošić, T. M. (ur.), *Međunarodno javno pravo – izbor dokumenata*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2005., str. 751-765.

²⁶ Tzv. Martensova klauzula propisuje da u slučajevima koji nisu uređeni ugovornim pravom „stanovništvo i ratnici ostaju pod zaštitom i vladavinom načela međunarodnog prava koja proizlaze iz običaja ustanovljenih među civiliziranim narodima, iz zakona čovječnosti i iz zahtjeva javne savjesti“, Lapaš; Šošić, *ibid.*

²⁷ Za definiciju nemeđunarodnog oružanog sukoba vidi *infra*, uz bilj. 50.

²⁸ Tako, primjerice, ICTY, *Prosecutor v Duško Tadić*, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Case No. IT-94-1-AR72, 2. listopada 1995., para. 87.; *Prosecutor v Pavle Strugar, Miodrag Jokić and Others*, Decision on Interlocutory Appeal, Case No. IT-01-42-AR72, 22. studenog 2002., para. 227.

Korjenite promjene u pristupu reguliranju prava oružanih sukoba rezultat su tragičnih iskustava država, naroda i pojedinaca u Drugom svjetskom ratu u kojem su počinjene teške povrede zakona i običaja ratovanja, kao i masovna kršenja ljudskih prava, odnosno međunarodni zločini. Odredbe kodifikacijskih Ženevskih konvencija za zaštitu žrtava rata iz 1949. godine mijenjaju fokus pravne zaštite prema ljudskoj osobi, odnosno osobama koje su na bilo koji način zahvaćene oružanim sukobom. Tako su usvojene četiri Ženevske konvencije: I. Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu (dalje u tekstu: I. Ženevska konvencija), II. Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca u oružanim snagama na moru (dalje u tekstu: II. Ženevska konvencija), III. Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima (dalje u tekstu: III. Ženevska konvencija) i IV. Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata (dalje u tekstu: IV. Ženevska konvencija).²⁹ Dopunski protokoli uz Ženevske konvencije usvojeni 1977. godine (Protokol I. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, dalje u tekstu: Protokol I., i Protokol II. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba, dalje u tekstu: Protokol II.)³⁰ donose važne dopune Ženevskim konvencijama proširenjem pojma međunarodnih oružanih sukoba, odnosno preciznijim navođenjem kriterija za identificiranje stranaka nemeđunarodnog oružanog sukoba, odnosno za samo postojanje nemeđunarodnog oružanog sukoba.³¹

²⁹ I. Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, 1949.; II. Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca u oružanim snagama na moru, 1949.; III. Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima, 1949.; IV. Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata, 1949. Sve četiri Ženevske konvencije objavljene su u: UNTS, Vol. 75, 1950.

³⁰ Dopunski protokol Ženevskim konvencijama o zaštiti žrtava rata od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, 1977. i Dopunski protokol Ženevskim konvencijama o zaštiti žrtava rata od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba, 1977. Oba Protokola objavljena su u: UNTS, Vol. 1125, 1979.

³¹ Detaljnije o polju primjene Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola vidi *infra*, poglavlje 3. O usporedbi definicija međunarodnih i nemeđunarodnih oružanih sukoba prema Ženevskim konvencijama iz 1949. i promjenama koje su u tom kontekstu donijeli Dopunski protokoli I. i II. iz

Usmjeravanje pravne zaštite prema žrtvama oružanih sukoba, međutim, ne znači da je drugi aspekt prava oružanih sukoba, odnosno ograničavanje sredstava i metoda ratovanja, ostao zanemaren. Naime, uslijed pojave novih vrsta oružja i modernih metoda ratovanja međunarodna je zajednica pristupila reguliranju utrke u naoružanju kako bi spriječila ponovne i još teže povrede međunarodnog prava u oružanim sukobima. Tako su, primjerice, u drugoj polovini 20. stoljeća usvojene Konvencija o zabrani usavršavanja, proizvodnje i stvaranja zaliha bakteriološkog (biološkog) i toksičnog oružja te o njihovu uništavanju iz 1972., Konvencija o zabrani ili ograničenju upotrebe određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilja iz 1980., Konvencija o zabrani razvijanja, proizvodnje, stvaranja zaliha i korištenja kemijskog oružja i o njegovu uništenju iz 1993. te Konvencija o zabrani upotrebe, stvaranja zaliha, proizvodnje i prijenosa protupješačkih mina i o njihovu uništenju iz 1997. godine.³² Osim toga, u današnje vrijeme kad se ponovno prijete nuklearnim oružjem, podsjećamo na Ugovor o neširenju nuklearnog oružja iz 1968. godine koji je države stranke koje proizvode i posjeduju nuklearno oružje (nuklearne države) obvezao da nikome ne daju, izravno ili neizravno, nuklearno oružje ili druge nuklearne eksplozivne naprave, odnosno da nikome ne smiju pomoći u proizvodnji ili pribavljanju takvog oružja.³³ S druge strane, države stranke koje ne posjeduju nuklearno oružje (nenuklearne države) prema tom se ugovoru obvezuju

1977. vidi: Cullen, A., *The Concept of Non-International Armed Conflict in International Humanitarian Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010., str. 62-114.

³² Konvencija o zabrani usavršavanja, proizvodnje i stvaranja zaliha bakteriološkog (biološkog) i toksičnog oružja te o njihovu uništavanju, 1972., UNTS, Vol. 1015, 1976.; Konvencija o zabrani ili ograničenju upotrebe određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilja, 1980., UNTS, Vol. 1342, 1983.; Konvencija o zabrani razvijanja, proizvodnje, stvaranja zaliha i korištenja kemijskog oružja i o njegovu uništenju, 1993.; UNTS, Vol. 1974, 1997.; Konvencija o zabrani upotrebe, stvaranja zaliha, proizvodnje i prijenosa protupješačkih mina i o njihovu uništenju, 1997., UNTS, Vol. 2056, 1999.

³³ Čl. 1. Ugovora o neširenju nuklearnog oružja, 1968., UNTS, Vol. 729, 1970.

da neće primati, proizvoditi niti primati pomoć radi proizvodnje nuklearnog oružja ili drugih nuklearnih eksplozivnih naprava.³⁴

Značajan korak prema općoj zabrani upotrebe nuklearnog oružja učinjen je zalaganjem Opće skupštine UN-a pod čijim okriljem je 2017. usvojen Ugovor o zabrani nuklearnog oružja koji je stupio na snagu 2021. godine.³⁵ Uspjeh Ugovora je u tome što se državama strankama, kojih je u ovom trenutku preko 65, nameće zabrana razvijanja, testiranja, proizvodnje, pribavljanja, posjedovanja ili skladištenja nuklearnog oružja ili drugih nuklearnih eksplozivnih naprava, kao i njihove upotrebe, prijetnje upotrebom, prijenosa drugima ili primanja, odnosno stacioniranja, instaliranja ili raspoređivanja takvog oružja ili drugih nuklearnih eksplozivnih naprava na vlastitom teritoriju, odnosno teritoriju pod njihovom jurisdikcijom.³⁶ Usvajanje tog pravnoobvezujućeg instrumenta nakon više desetljeća nastojanja međunarodne zajednice da spriječi potencijalne katastrofalne posljedice upotrebe oružja za masovno uništenje na opstanak cjelokupnog čovječanstva, okoliša, društveno-ekonomskog razvoja, opskrbu hranom i ljudsko zdravlje pokazatelj je rasta svijesti mnogih država i drugih aktera u međunarodnim odnosima o važnosti poduzimanja, između ostalog, i međunarodnopravnih mjera radi sprječavanja neprihvatljivih patnji ljudskih bića koje bi izazvala upotreba nuklearnog oružja.³⁷ U preambuli samog Ugovora se naglašava da bi upotreba nuklearnog oružja bila u suprotnosti s pravilima međunarodnog prava u oružanim sukobima, osobito međunarodnog humanitarnog prava te načelima čovječnosti i

³⁴ *Ibid.*, čl. 2. Iako ugovor ima preko 190 država stranaka, još neke nuklearne države, poput Indije, Izraela i Pakistana, nisu postale ugovorne stranke. Vidi United Nations Office for Disarmament Affairs, <https://treaties.unoda.org/t/npt> [pristup: 31. kolovoza 2022.].

³⁵ Ugovor o zabrani nuklearnog oružja, 2017., UNTS, Vol. I-56487, 2021.

³⁶ *Ibid.*, čl. 1.

³⁷ *Ibid.*, preambula. Države sudionice diplomatske konferencije na kojoj je usvojen Ugovor o zabrani nuklearnog oružja izrazile su nadu da će usvajanje Ugovora doprinijeti postizanju cilja o svijetu bez nuklearnog oružja i da Ugovor ima potencijal ostvariti s vremenom univerzalnu prihvaćenost. Vidi Fleck, D., The Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons: Challenges for International Law and Security, u: Black-Branch, J. L.; Fleck, D. (ur.), *Nuclear Non-Proliferation in International Law*, Vol. IV, Springer, Haag, 2019., str. 396.

zahtjevima javne savjesti.³⁸ Iako usvajanje i stupanje na snagu Ugovora o zabrani nuklearnog oružja 2021. godine nedvojbeno predstavlja velik napredak u globalnoj borbi protiv upotrebe oružja za masovno uništenje, njegov glavni nedostatak je u tome što upravo države koje posjeduju i koje su *de facto* jedine u mogućnosti upotrijebiti nuklearno oružje nisu stranke Ugovora pa ih Ugovor kao takve ne obvezuje. Osim toga, one praksom posjedovanja i razvijanja nuklearnog oružja sprječavaju razvijanje objektivnog (dugotrajna, jednoobrazna praksa) i subjektivnog (*opinio juris*) elementa za nastanak međunarodnog običajnog prava o njegovoj potpunoj zabrani.³⁹

U tumačenju i primjeni međunarodnog humanitarnog prava, kao i u potvrđivanju običajnog pravnog statusa brojnih pravila koja se primjenjuju u međunarodnim, a osobito u nemeđunarodnim oružanim sukobima, važnu ulogu ima Međunarodni sud i neki drugi, međunarodni *ad hoc* sudovi,⁴⁰ ali i Međunarodni odbor Crvenog križa koji kontinuirano provodi studije o primjeni međunarodnog humanitarnog prava analizirajući praksu država i nedržavnih aktera u oružanim sukobima diljem svijeta doprinoseći tako učinkovitijoj primjeni i razvoju pravnih pravila primjenjivih u oružanim sukobima.⁴¹

³⁸ Ugovor o zabrani nuklearnog oružja, *op. cit.* (bilj. 35), preambula.

³⁹ Fleck, *op. cit.* (bilj. 37), str. 404. Još je 1996. godine Međunarodni sud u Savjetodavnom mišljenju o dopustivosti prijetnje ili upotrebe nuklearnog oružja utvrdio da ne postoji ni običajno ni ugovorno pravilo međunarodnog prava o potpunoj i univerzalnoj zabrani nuklearnog oružja. Ipak, Sud je raspravljao o iznimnoj mogućnosti dopustivosti upotrebe takvog oružja u ostvarivanju prava države na samoobranu i istaknuo da nema dovoljno elemenata za zaključak da je upotreba nuklearnog oružja u svim okolnostima nužno protivna pravilima i načelima primjenjivima u oružanim sukobima. ICJ Reports, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, 8. srpnja 1996., paras. 95, 105.B, 105.D.

⁴⁰ Vidi ICJ Reports, 1996., *ibid.*, paras. 79, 82.; ICTY, 1995., *op. cit.* (bilj. 28), paras. 97-99.; ICTR, *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, Judgement, Case No. ICTR-96-4-T, 2. rujna 1998., paras. 608-610.

⁴¹ Henckaerts, J.-M.; Doswald-Beck, L. (ur.), *Customary International Law*, sv. I, International Committee of the Red Cross, Cambridge University Press, Cambridge, 2009; ICRC, *Convention (I) on the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, Commentary*, 2016., para. 350. Dostupno na mrežnoj stranici: ICRC, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=BE2D>

3. POLJE PRIMJENE MEĐUNARODNOPRAVNE ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA I MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

3.1. ADRESATI MEĐUNARODNOPRAVNE ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA I ZAŠTIĆENE OSOBE PO MEĐUNARODNOM HUMANITARNO PRAVU – NAČELO RAZLIKOVANJA

Međunarodnopravna zaštita ljudskih prava proizlazi, kako smo naveli, prvenstveno iz međunarodnog običajnog i međunarodnog ugovornog prava. Taj pravni režim nameće obveze državama kao subjektima međunarodnog prava da djeluju na određeni način ili se suzdržavaju od određenih čina s ciljem unaprjeđivanja i zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda svakog pojedinca.⁴² Drugim riječima, svaki je pojedinac bez ikakve diskriminacije nositelj ljudskih prava i sloboda čije uživanje i zaštitu mu je dužna pružiti država pod čijom se jurisdikcijom nalazi.⁴³ S druge strane, međunarodno humanitarno pravo sadrži pravila kojima je cilj postići ravnotežu između zaštite osoba koje ne sudjeluju ili

518CF5DE54EAC1257F7D0036B518 [pristup: 10. rujna 2022.]. Vidi i *International Legal Protection of Human Rights in Armed Conflict*, *op. cit.* (bilj. 7), str. 13-14.

⁴² Tako, primjerice, čl. 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda propisuje: „Visoke ugovorne stranke dužne su svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom osigurati prava i slobode određene u odjeljku I. ove Konvencije“, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, 1950., UNTS, Vol. 213, 1955. Obveze država u tom smislu obuhvaćaju obvezu poštovanja ljudskih prava (odnosno, suzdržavanja od uplitanja u ljudskih prava), obvezu zaštite od povreda ljudskih prava te obvezu ispunjavanja ljudskih prava (odnosno, poduzimanja mjera za omogućavanje ostvarivanja ljudskih prava – to su tzv. pozitivne obveze država). Opširnije o konceptu pozitivnih obveza država stranaka Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava: Batistić Kos, V., *Pozitivne obveze prema Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Narodne novine, Zagreb, 2012., str. 7-35. Vidi i: Tomuschat, Ch., Human Rights and International Humanitarian Law, *The European Journal of International Law*, Vol. 21, br. 1, 2010., str. 16.

⁴³ Tako je, primjerice, u čl. 2. st. 1. MPGPP-a propisano: „Svaka država stranka ovoga Pakta obvezuje se da će poštovati i osigurati svim pojedincima na svojem području i podvrgnutima njezinoj sudbenosti prava priznata u ovom Paktu bez obzira na razlike kao što su one u rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom porijeklu, imovini, rodu ili kojoj god drugoj okolnosti“. Vidi čl. 2. st. 1. MPGPP-a, *op. cit.* (bilj. 5).

više ne sudjeluju izravno u neprijateljstvima i ostvarivanja vojne potrebe.⁴⁴ Tako su nositelji prava na zaštitu prema međunarodnom humanitarnom pravu borci izvan bojnog ustroja (osobe koje zbog bolesti, rana, lišenja slobode ili bilo kojeg drugog razloga više ne sudjeluju u neprijateljstvima), ratni zarobljenici i civili.⁴⁵ Dakle, može se zaključiti da taj pravni okvir pruža zaštitu samo nekih ljudskih prava i to samo u opsegu koji nameću okolnosti postojanja oružanog sukoba,⁴⁶ dok pitanja

⁴⁴ *International Legal Protection of Human Rights in Armed Conflict*, *op. cit.* (bilj. 7), str. 15.

⁴⁵ Kao primjere navodimo čl. 12. I. Ženevske konvencije kojim se zabranjuje svaki napad na život i ličnost ranjenika i bolesnika te, uz ostalo, njihovo ubijanje ili istrebljivanje, podvrgavanje mučenju, vršenje nad njima bioloških pokusa, namjerno nepružanje medicinske pomoći ili njege ili njihovo izlaganje opasnostima od zaraze ili infekcije; člankom 18. II. Ženevske konvencije nalaže se strankama sukoba da bez odgode poduzmu sve moguće mjere da se pronađu i prikupe brodolomci, ranjenici i bolesnici, da se zaštite od pljačke i zlostavljanja i da im se osigura potrebna njega (...); člankom 13. III. Ženevske konvencije određuje se obveza stranaka sukoba da s ratnim zarobljenicima u svako doba postupaju čovječno, a da je svaki protupravni čin ili propust sile koja ih drži, a koji prouzroči smrt ili dovede u ozbiljnu opasnost zdravlje ratnog zarobljenika, zabranjen i smatra se teškom povredom te Konvencije; čl. 27. IV. Ženevske konvencije propisuje da zaštićene osobe u svakoj prilici imaju pravo na poštovanje svoje ličnosti, časti, obiteljskih prava, vjerskih uvjerenja i obreda, navika i običaja. Vidi Ženevske konvencije za zaštitu žrtava rata, *op. cit.* (bilj. 29).

⁴⁶ Tako, primjerice, i u kontekstu oružanog sukoba postoji obveza poštovanja određenih građanskih i političkih prava (poput prava na život osoba *hors de combat*, zabrane mučenja, prava na pravično suđenje), te ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava zaštićenih osoba (poput prava na zdravlje, prava na hranu i sl.). Zajednički čl. 3. st. 1. svih četiriju Ženevskih konvencija tako navodi: „S osobama koje izravno ne sudjeluju u neprijateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i osobe koje su izvan bojnog ustroja zbog bolesti, rana, lišenja slobode ili bilo kojeg drugog razloga, u svakoj će se prilici postupati čovječno, bez ikakvoga nepovoljnog razlikovanja utemeljenoga na rasi, boji kože, vjeroispovijesti ili uvjerenju, spolu, rođenju ili imovinskom stanju, ili bilo kojem drugom sličnom kriteriju. U tu su svrhu prema gore navedenim osobama zabranjeni i ostaju zabranjeni, u svako doba i na svakom mjestu, ovi čini: a) nasilje protiv života i tijela, osobito sve vrste ubojstava, sakaćenja, okrutnog postupanja i mučenja; b) uzimanje talaca; c) povrede osobnog dostojanstva, osobito uvredljivi i ponižavajući postupci; d) izricanje i izvršavanje kazni bez prethodnog suđenja pred redovito ustanovljenim sudom, koji pruža sva sudska jamstva priznata kao nužna od civiliziranih naroda (...)“. Vidi Ženevske konvencije za zaštitu žrtava rata, *ibid.* Usp. odredbe čl. 6., 7. i 14. MPGPP-a, *op. cit.* (bilj. 5). Čl. 55. IV. Ženevske konvencije propisuje: „Dužnost je okupacijske sile da u najvećoj mogućoj mjeri, sredstvima kojima raspolaže, osigura stanovništvu opskrbu živežnim namirnicama i lijekovima; ona osobito mora uvesti živežne namirnice, sanitetski materijal i svu drugu potrebnu robu kad zalihe okupiranog područja budu nedostatne. (...)“. Vidi IV. Ženevsku konvenciju, *op. cit.* (bilj. 29). Usp. odredbe čl. 11. MPGPP-a, *op. cit.* (bilj. 5).

poput definiranja boraca, nužnosti razlikovanja boraca od civila, prava sanitetskog osoblja i upotreba znakova raspoznavanja ostaju definirana međunarodnim humanitarnim pravom.⁴⁷ Upravo načelo razlikovanja odnosno distinkcije predstavlja najvažniju razliku između ova dva pravna režima. Naime, pravo na zaštitu koju pružaju pravila međunarodnog humanitarnog prava ovisi o kategoriji kojoj pojedinac pripada,⁴⁸ dok su, s druge strane, svi pojedinci nositelji ljudskih prava iako se neka pravila tog pravnog sustava odnose, po prirodi stvari, na točno određene skupine ljudi (npr. djecu, žene, migrante, domorodačko stanovništvo).⁴⁹

3.2. NOSITELJI OBVEZA PO PRAVILIMA MEĐUNARODNOPRAVNE ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA I MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

Kako bi se što točnije odredilo polje primjene obaju pravnih režima, potrebno je definirati tko su nositelji obveze osiguranja i zaštite ljudskih prava, odnosno tko je dužan poštovati pravila primjenjiva u oružanim sukobima i snositi odgovornost za

⁴⁷ Tako, primjerice, propisuje čl. 40. I. Ženevske konvencije, čija je svrha omogućavanje identificiranja medicinskog i vjerskog osoblja na ratištu ili u rukama neprijatelja kako bi ono moglo imalo koristi od zaštite koju jamči Konvencija. Vidi više u: ICRC, *Commentary*, 2016., *op. cit.* (bilj. 41), para. 2580. Dostupno na mrežnoj stranici: ICRC, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=98D0C970CF68F688C1257F7A005696E8> [pristup: 1. rujna 2022.].

⁴⁸ Načelo razlikovanja između boraca i civila kao jedno od temeljnih načela prava oružanih sukoba manifestira se u pravilu da se neprijateljstva smiju voditi isključivo između boraca, dok civili ne smiju biti objekt napada. Jednako tako, samo objekti koji zadovoljavaju uvjete vojnog cilja mogu biti predmet napada, dok civilni objekti uživaju zaštitu. Opširnije o definiciji i razlikovanju vojnog cilja i civilnih objekata vidi u Sassóli, M.; Bouvier, A. A., *How Does Law Protect in War*, International Committee of the Red Cross, Ženeva, 1999., str. 161-174. Definicija vojnog cilja usvojena je u čl. 52. st. 2. Protokola I. Vidi ICRC, *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to Protection of Victims of International Armed Conflicts, Commentary*, 1987., paras. 2014-2028. Dostupno na mrežnoj stranici: ICRC, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=5F27276CE1BBB79DC12563CD00434969> [pristup: 1. rujna 2022.].

⁴⁹ Vidi Konvenciju o pravima djeteta, *op. cit.* (bilj. 18), Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije prema ženama, *op. cit.* (bilj. 17), Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih migracijskih radnika i članova njihovih obitelji, *op. cit.* (bilj. 21), Konvenciju br. 169 o domorodačkim i plemenskim narodima u neovisnim zemljama, 1989., UNTS, Vol. 1650, 1991.

njihovo kršenje. Prvenstveni nositelji obveze pružanja zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda pojedincu prema tradicionalnom su stajalištu isključivo države, bez obzira nalazi li se država u mirnodopskom stanju ili u stanju rata. Međutim, noviji razvoj međunarodnog prava uvažava pojavu i djelovanje drugih međunarodnih subjekata koji se također mogu smatrati nositeljima obveza iz područja zaštite ljudskih prava (primjerice, multinacionalne korporacije). Postavlja se pitanje jesu li i drugi nedržavni akteri također nositelji obveza o ljudskim pravima, osobito u kontekstu oružanih sukoba. To je pogotovo vidljivo u kontekstu specifičnih okolnosti nemeđunarodnih oružanih sukoba, u kojima osim državnih oružanih snaga sudjeluju organizirane naoružane skupine pa su, prema nekim mišljenjima, i takvi akteri nositelji obveza o ljudskim pravima pod uvjetom da na određenom državnom području provode *de facto* vlast.⁵⁰ Referirajući se na tekst Opće deklaracije o pravima čovjeka koja u čl. 2. ističe da je svatko „(...) nositelj prava i sloboda nabrojanih u Deklaraciji (...)“, i uzimajući u obzir da u određenim situacijama, osobito u kontekstu oružanih sukoba, državna vlast nije u mogućnosti osigurati pravnu zaštitu ili uopće provoditi svoje javne ovlasti i teritorijalnu kontrolu koju uz upotrebu oružane sile provodi nedržavni akter, neki autori zaključuju da se i takvi nedržavni akteri mogu smatrati adresatima obveza o zaštiti ljudskih prava, pogotovo jer je neupitno da ih i sami krše.⁵¹

⁵⁰ Nemeđunarodni je oružani sukob Protokolom II. definiran kao sukob koji se odvija „na području Visoke stranke ugovornice između njezinih oružanih snaga i odmetničkih oružanih snaga ili drugih organiziranih naoružanih grupa koje pod odgovornim zapovjedništvom ostvaruju nad dijelom njezina područja takvu kontrolu koja im omogućuje vođenje neprekidnih i usklađenih vojnih operacija i primjenu ovog Protokola“. Vidi čl. 1. st. 1. Protokola II., *op. cit.* (bilj. 30). Vidi i Henckaerts, J.-M.; Nohle, E., Concurrent Application of International Humanitarian Law and International Human Rights Law Revisited, *Human Rights and International Legal Discourse*, Vol. 12, br. 1, 2018., str. 31.

⁵¹ Ronen, Y., Human Rights Obligations of Territorial Non-State Actors, *Cornell International Law Journal*, Vol. 46, 2013., str. 21 *etc.* U teoriji međunarodnog prava sve se više upozorava na to da državocentrični pristup međunarodnopravnom subjektivitetu nije adekvatan te da pravila međunarodnog prava sve više adresiraju i nedržavne aktere (entitete), dajući im određena prava, ali i dužnosti, uz što, posljedično, dolazi i odgovornost za njihovo kršenje. Vidi više: Lapaš, D., Sanctioning Non-State Entities: An International Law Approach, *Revue internationale de droit pénal*, Vol. 81, 2010., str. 101.

U tom su kontekstu relevantne odluke i mišljenja pojedinih glavnih organa i drugih tijela u okviru UN-a. Tako je Vijeće sigurnosti UN-a u nemalom broju rezolucija pozivalo nedržavne aktere na izravnu odgovornost za povrede međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava.⁵² Štoviše, Vijeće je potvrdilo da stranke oružanog sukoba snose prvenstvenu odgovornost za poduzimanje svih mogućih mjera za osiguranje zaštite civila, te je strankama oružanog sukoba uputilo zahtjev da se strogo pridržavaju obveza koje za njih proizlaze iz međunarodnog humanitarnog prava, ljudskih prava i izbjegličkog prava.⁵³ Ured Visokog povjerenika UN-a za ljudska prava je istaknuo da je shvaćanje o odgovornosti nedržavnih aktera za poštovanje ljudskih prava odraz pragmatičnog prihvaćanja stvarnosti oružanih sukoba, bez čega bi pojedinci *de facto* izgubili svaku mogućnost pravne zaštite.⁵⁴ Upravo se u tome vidi *ratio* širenja primjene obveza o ljudskim pravima i na nedržavne aktere, tj. nadomještanje pravnih praznina do kojih može doći u slučaju neusklađenosti između širokih ovlasti nedržavnih aktera i mogućnosti njihova pozivanja na odgovornost za kršenja prava osoba nad kojima provode vlast.⁵⁵ Tu treba spomenuti i pojedinca kao nositelja odgovornosti za kršenje ljudskih prava i njegovu međunarodnu kaznenu

⁵² Primjerice, u rezoluciji 1417 (2002) Vijeće sigurnosti je navelo da skupinu RCD-Goma (*Rassemblement Congolais pour la Democratique-Goma*), koja je *de facto* provodila elemente vlasti u Kongu, uz osudu svih etnički ili raso motiviranih čina nasilja, drži odgovornom za okončanje svih protupravnih likvidacija, povreda ljudskih prava i uznemiravanja stanovništva. Vidi: UN Doc. S/RES/1417 (2002), 14. lipnja 2002., para. 4. U rezoluciji 1267 (2002) Vijeće je izrazilo duboku zabrinutost zbog kontinuiranih povreda međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava i nametnulo sankcije talibanskom režimu u Afganistanu, sukladno Glavi VII Povelje UN-a. Vidi: UN Doc. S/RES/1267 (1999), 15. listopada 1999., preambula, paras. 1. *et seq.* U rezoluciji 1564 (2004) Vijeće je naglasilo obvezu sudanskih pobunjeničkih skupina da poduzmu sve potrebne mjere za poštovanje međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava. Vidi: UN Doc. S/RES/1564 (2004), 18. rujna 2004., preambula.

⁵³ Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, UN Doc. S/RES/1894 (2009), 11. studenog 2009., preambula, para. 1. Vidi i rezoluciju glede oružanog sukoba u Somaliji, UN Doc. S/RES/1814 (2008), 15. svibnja 2008.

⁵⁴ *International Legal Protection of Human Rights in Armed Conflict*, *op. cit.* (bilj. 7), str. 25.

⁵⁵ Ronen, *op. cit.* (bilj. 51), str. 24. Henckaerts i Nohle upozoravaju na ograničavajući učinak mehanizama za provedbu i zaštitu ljudskih prava u slučaju kad se i drugi akteri ne bi uključili u sustav odgovornosti za njihovo kršenje. Henckaerts; Nohle, *op. cit.* (bilj. 50).

odgovornost za čine koji se po svojim obilježjima i težini mogu kvalificirati kao međunarodni zločini, poput zločina protiv čovječnosti, genocida ili ratnih zločina.⁵⁶

Pravila međunarodnog humanitarnog prava prvenstveno se odnose na države kao stranke sukoba. U tom smislu i Ženevske konvencije u zajedničkom čl. 2. propisuju: „(...) ova će se Konvencija primjenjivati u slučaju objavljenog rata ili svakoga drugoga oružanog sukoba koji izbije između dvije ili više Visokih stranaka ugovornica, čak i ako jedna od njih ne priznaje ratno stanje (...)“.⁵⁷ Nadalje, Protokolom I. u pojam međunarodnog oružanog sukoba uključene su i borbe naroda protiv kolonijalne dominacije, strane okupacije i rasističkih režima u ostvarivanju prava naroda na samoodređenje,⁵⁸ čime i nedržavni akteri *de facto* postaju stranke sukoba, a time i nositelji odgovornosti za poštovanje pravila međunarodnog humanitarnog prava.⁵⁹

S druge strane, nemeđunarodni oružani sukobi nisu eksplicitno bili obuhvaćeni pravilima ratnog prava prije Ženevskih konvencija, no prema suvremenom međunarodnom pravu nesumnjivo se u takvim sukobima primjenjuje tzv. Martensova klauzula koja obvezuje na poštovanje osnovnih humanitarnih standarda za sve stranke oružanih sukoba, uključujući i nedržavne aktere (ustanike, pobunjenike).⁶⁰ Puno jasnije je obveza poštovanja određenih pravila međunarodnog humanitarnog prava u nemeđunarodnim oružnim sukobima

⁵⁶ Tako su Statutom Međunarodnog kaznenog suda (Rimski statut) u njegovu nadležnost *ratione materiae* uključeni upravo ti zločini, kao i zločin agresije koji je definiran izmjenama Rimskog statuta 2010. godine. Vidi čl. 5.-8. Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda, 1998., UNTS, Vol. 2187, 2002. i Izmjene Rimskog statuta o zločinu agresije, 2010., UNTS, Vol. 2922, 2013.

⁵⁷ Konvencija nadalje u stavku 2. istog članka propisuje da će se primjenjivati u svim slučajevima okupacije čitavoga ili dijela područja Visoke stranke ugovornice, čak i ako ta okupacija ne naiđe na vojni otpor. Vidi zajednički članak 2. Ženevskih konvencija za zaštitu žrtava rata, *op. cit.* (bilj. 29).

⁵⁸ Vidi čl. 1. st. 4. Protokola I., *op. cit.* (bilj. 30).

⁵⁹ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 51), str. 115.

⁶⁰ *Ibid.*, str. 113-114. Opširnije o odgovornosti nedržavnih aktera u međunarodnom pravu vidi: Zegveld, L., *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

kako za države, tako i za nedržavne aktere, utemeljena u zajedničkom čl. 3. Ženevskih konvencija, odnosno u Protokolu II.⁶¹

Potrebno je, međutim, upozoriti i na to da odgovornost nedržavnih aktera za kršenje bilo ljudskih prava bilo međunarodnog humanitarnog prava ne znači nužno i isključenje odgovornosti same države, osobito ako država nije spriječila povrede međunarodnog prava, a prema tim je pravilima to bila dužna učiniti, odnosno ako su se ostvarile druge pretpostavke za njezinu odgovornost prema pravilima o odgovornosti država za međunarodno protupravne čine koje je kodificirala Komisija za međunarodno pravo.⁶²

⁶¹ Zajednički čl. 3. st. 1. Ženevskih konvencija propisuje: „U slučaju oružanog sukoba koji nema međunarodni karakter i koji izbije na području jedne od Visokih stranaka ugovornica, svaka stranka sukoba dužna je primjenjivati barem ove odredbe (...)“. U čl. 1. st. 1. Protokola II. određeno je stvarno polje primjene Protokola: „Ovaj Protokol, kojim se razvija i dopunjuje članak 3. koji je zajednički Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. (...) primjenjuje se na sve oružane sukobe koji se odvijaju na području Visoke stranke ugovornice između njezinih oružanih snaga i odmetničkih oružanih snaga ili drugih organiziranih naoružanih grupa koje, pod odgovornim zapovjedništvom, ostvaruju nad dijelom njezina područja takvu kontrolu koja im omogućuje vođenje neprekidnih i usklađenih vojnih operacija i primjenu ovog Protokola“. Vidi: Ženevske konvencije za zaštitu žrtava rata i Protokol II., *op. cit.* (bilj. 29 i bilj. 30). Vrijedna studija o ulozi nedržavnih aktera u preuzimanju njihovih međunarodnih obveza u nemeđunarodnim oružanim sukobima vidi u: Reinisch, A., *The Changing International Legal Framework for Dealing with Non-State Actors*, u: Alston, Ph. (ur.), *Non-State Actors and Human Rights*, Oxford University Press, Oxford, 2005., str. 37-89. Vidi i: Lapaš, D., *Odgovornost 'ustaničkih i drugih pokreta' za međunarodne zločine: članak 10. Nacrta članka o odgovornosti država s osvrtom na presudu Međunarodnog suda za genocid (Hrvatska protiv Srbije)*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 65, br. 3-4, 2015., str. 337-360.; Rusan Novokmet, R., *Challenges to Strengthen the Protection of Civilians by Non-State Actors in Non-International Armed Conflicts*, u: Frenkel, D. A., Nunez, J. E. (ur.), *International Law and Social Justice*, Athens Institute for Education and Research, Atena, 2020., str. 59-80.

⁶² Henckaerts, J.-M.; Wiesener, C., *Human rights obligations of non-state armed groups: a possible contribution from customary international law?*, u: Kolb, R.; Gaggioli, G. (ur.), *Research Handbook on Human Rights and Humanitarian Law*, Edward Elgar Publishing Ltd., Cheltenham, 2013., str. 150-151. O pripisivosti protupravnih čina državi i međunarodnopravnoj odgovornosti države vidi Nacrt članka o odgovornosti država za međunarodno protupravne čine, *Yearbook of the International Law Commission*, Vol. II, Part Two, 2001., UN Doc. A/CN.4/SER.A/2001/Add. 1 (Part 2).

Bez obzira na djelomično različite adresate normi jednog i drugog analiziranog pravnog režima vidljivo je da se međunarodnopravna zaštita ljudskih prava i međunarodno humanitarno pravo ipak u pojedinim svojim odredbama preklapaju, odnosno usmjereni su na pružanje iste ili slične pravne zaštite čovjeka, uvažavajući pritom specifične i iznimne okolnosti vođenja neprijateljstava u oružanim sukobima. U sljedećim ćemo poglavljima vidjeti na koji se način pojedine odredbe međunarodnih ugovora o zaštiti ljudskih prava referiraju na zaštitu čovjeka u oružanim sukobima, upućujući na relevantne odredbe međunarodnog humanitarnog prava, i obrnuto. Upravo se u elementu zahtjeva čovječnosti i zaštite dostojanstva ljudske osobe, očituje zajedničko obilježje dvaju pravnih režima, odnosno poveznica koja ukazuje na njihovo određeno nadopunjavanje i komplementarnu primjenu.

4. POSTOJANJE ORUŽANOG SUKOBIA KAO PREDUVJET KOMPLEMENTARNE PRIMJENE MEĐUNARODNOPRAVNE ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA I MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

Dok pravila o zaštiti ljudskih prava vrijede kako u miru tako u određenoj mjeri i u vrijeme oružanih sukoba,⁶³ do aktivacije primjene pravila međunarodnog humanitarnog prava dolazi isključivo u vrijeme oružanih sukoba. Drugim riječima, primjena tog pravnog režima je podvrgnuta objektivnim čimbenicima koji određuju trenutak postojanja (početka) međunarodnog ili nemeđunarodnog oružanog sukoba, odnosno njegov završetak.⁶⁴ Postojanje oružanog sukoba preduvjet je i za početak istodobne primjene dvaju pravnih režima.

⁶³ O suspenziji i ograničenjima određenih ljudskih prava u izvanrednim okolnostima oružanog sukoba v. *infra*.

⁶⁴ Tradicionalno je rat započinjao ili formalnom objavom rata ili stvarnim započinjanjem ratnih neprijateljstava povedenih u namjeri ratovanja (*animus belligerendi*). Subjektivni faktori su *de facto* bili odlučujući za postojanje ili nepostojanje rata. Vidi Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 2), str. 134-135. U današnje vrijeme neka se pravila međunarodnog humanitarnog prava primjenjuju i prije samoga početka oružanog sukoba, odnosno nakon njegova završetka. To se, primjerice, odnosi na obvezu države da osigura edukaciju vlastitih oružanih snaga o relevantnim pravnim pravilima kako bi se spriječile njegove eventualne povrede; obvezu države u da u svoje kazneno zakonodavstvo implementira odgovarajuće odredbe o ratnim zločinima i sl. Vidi ICRC, *Commentary*, 2016., *op. cit.* (bilj. 41), paras. 199, 200. Dostupno na mrežnoj stranici: ICRC, <https://ihl->

Već smo spomenuli da je zajedničkim člankom 2. Ženevskih konvencija određeno polje primjene tih Konvencija, odnosno da je Protokolom I. proširen pojam međunarodnih oružanih sukoba.⁶⁵ Međutim, pretpostavke za određivanje početka oružanog sukoba nisu definirane tim međunarodnim ugovorima. U tom je kontekstu relevantna pravna znanost odnosno sudska praksa koja svojim odlukama doprinosi tumačenju i razjašnjavanju pojma oružanog sukoba. Tako se u komentaru Ženevskih konvencija navodi da je uz situaciju objavljenog rata, što odgovara konceptu rata iz Haaških konvencija iz 1907. godine, njihova primjena proširena s ciljem da se osigura ostvarivanje humanitarnih ciljeva Ženevskih konvencija i u situacijama koje nisu ograničene samo na objavljeni rat, odnosno na situacije u kojima jedna od stranaka sukoba ne priznaje ratno stanje.⁶⁶ Vrijednost tih početnih odredaba Ženevskih konvencija je u tome što se na taj način omogućava primjena međunarodnog humanitarnog prava na temelju objektivnih, činjeničnih kriterija. Svakako se započinjanjem oružanog sukoba može smatrati upotreba oružane sile jedne države protiv druge, odnosno jednostrana upotreba oružane sile protiv druge države.⁶⁷ Značajan doprinos tumačenju pojedinih pravila međunarodnog ratnog i humanitarnog prava, odnosno običajnog prava u međunarodnim i nemeđunarodnim oružanim sukobima dao je Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju koji je, između ostalog, definirao i sami pojam oružanog sukoba. Taj je Sud naveo da „oružani sukob postoji kad god dođe do upotrebe oružane sile između država ili dugotrajnog oružanog nasilja između vladinih oružanih snaga i organiziranih naoružanih skupina ili između takvih skupina unutar države“.⁶⁸

databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=BE2D518CF5DE54EAC1257F7D0036B518 [pristup: 2. rujna 2022.].

⁶⁵ Vidi *supra*, uz bilj. 57 i 58.

⁶⁶ ICRC, *Commentary, op. cit.* (bilj. 41), paras. 201, 202.

⁶⁷ *Ibid.*, paras. 217. *et seq.*

⁶⁸ Sud je objasnio da se na području bivše Jugoslavije provodilo dugotrajno nasilje velikih razmjera između oružanih snaga različitih država i između vladinih snaga i organiziranih pobunjeničkih skupina te da je time došlo do primjene međunarodnog humanitarnog prava. Vidi ICTY, 1995., *op. cit.* (bilj. 28), 1995., para. 70.

Što se tiče definicije nemeđunarodnog oružanog sukoba, zajednički čl. 3. Ženevskih konvencija opet ne daje preciznu definiciju takvog sukoba, nego neodređeno propisuje da će se primjenjivati „u slučaju oružanog sukoba koji nema međunarodni karakter i koji izbije na području jedne od Visokih stranaka ugovornica (...)“. S druge strane, čl. 1. Protokola II. precizira, ali time i sužava doseg njegove primjene jer, za razliku od Ženevskih konvencija, postavlja puno viši prag primjene zahtijevajući da naoružana skupina kao jedna od stranaka sukoba djeluje pod odgovornim zapovjedništvom, te provodi teritorijalnu kontrolu nad dijelom državnog područja koja joj omogućuje vođenje neprekidnih i usklađenih vojnih operacija i primjenu Protokola.⁶⁹ Interpretirajući zahtjeve trajnosti vojnih operacija, intenziteta sukoba i karakteristika naoružanih skupina kao osnovnih kriterija u prosudbi je li u konkretnoj situaciji riječ o nemeđunarodnom oružanom sukobu, Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju je svojim odlukama znatno pridonio učinkovitoj primjeni međunarodnog humanitarnog prava i njegovu razvoju u modernim oružanim sukobima.⁷⁰

Štoviše, sudska praksa tog *ad hoc* međunarodnog suda također je dala važan doprinos potvrđivanju običajnog pravnog statusa pravila međunarodnog humanitarnog prava i njihove uloge u popunjavanju pravnih praznina do kojih

⁶⁹ Osim toga, Protokol II. se ne primjenjuje na oružane skobe između različitih naoružanih skupina, dok su zajedničkim člankom 3. Ženevskih konvencija obuhvaćeni i takvi sukobi. Vidi *supra* uz bilj. 61.

⁷⁰ Tako je u slučaju *Haradinaj et al.* navedeno: „Što se tiče naoružanih skupina, prije spomenuta sudska vijeća, u procjeni postojanja oružanog sukoba oslanjala su se na nekoliko indikativnih čimbenika, od kojih nijedan sam za sebe nije presudan u procjeni je li zadovoljen kriterij organiziranosti oružane skupine. Ti čimbenici uključuju sljedeće: postojanje zapovjedne strukture i disciplinskih pravila i mehanizama unutar skupine; postojanje njihova sjedišta; kontrola nad određenim dijelom teritorija; pristup oružju i drugoj vojnoj opremi; sposobnost regrutiranja novaka i njihovog vojnog osposobljavanja; sposobnost skupine da planira, koordinira i provede vojne operacije (...)“. ICTY, *Prosecutor v Ramush Haradinaj, Idriz Balaj and Labi Ibrahimaj*, Trial Chamber Judgement, Case No. IT-04-84-T, 3. travnja 2008., para. 60. Nadalje, u procjeni intenziteta sukoba na Kosovu kao i organiziranosti naoružane skupine *Kosovo Liberation Army* (KLA) Sud je uzeo u obzir broj, trajanje i intenzitet pojedinačnih sukoba, vrstu oružja i druge korištene vojne opreme, broj osoba i vrstu oružanih snaga koje su sudjelovale u sukobu, broj žrtava, razmjere materijalne štete (...). *Ibid.*, para. 49.

može doći u praksi.⁷¹ Na taj se način postupno smanjuje važnost razlikovanja međunarodnih i nemeđunarodnih oružanih sukoba, a što je još važnije, posljedično dolazi do širenja pravne zaštite koja je bila primjenjivana samo na međunarodne oružane sukobe i na oružane sukobe koji nemaju međunarodni karakter, a obuhvaćeni su zajedničkim člankom 3. Ženevskih konvencija.⁷² Tako je Sud istaknuo da se to odnosi na pravila koja reguliraju pitanja poput zaštite civilnog stanovništva od neprijateljstava, zaštite civilnih objekata, osobito kulturnih dobara, zaštite svih onih koji ne sudjeluju ili više ne sudjeluju aktivno u vođenju neprijateljstava, kao i pitanje zabrane primjene sredstava ratovanja koja su zabranjena u međunarodnim oružanim sukobima, te zabrane određenih metoda vođenja neprijateljstava“.⁷³

Primjeri ugovornih odredbi koje proširuju pravnu zaštitu na situacije oružanih sukoba, ne praveći pritom razliku između međunarodnih i nemeđunarodnih oružanih sukoba, ukazuju na komplementarnost primjene pravila međunarodnopravne zaštite ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava. Tako, primjerice, Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružani sukob iz 2000. godine proširuje pravnu zaštitu osoba mlađih od osamnaest godina na način da nameće obvezu državama strankama da osiguraju da takve osobe koje su pripadnici državnih oružanih snaga ne sudjeluju izravno u neprijateljstvima, odnosno da se takve osobe ne regrutiraju prisilno u oružane snage, posebno napominjući da takvu obvezu i odgovornost snose i

⁷¹ Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju je istaknuo sljedeće: „Međunarodna pravila koja reguliraju međunarodni oružani sukob pojavljuju se na dvije različite razine: na razini običajnog prava i na razini ugovornog prava. Tako su se formirala pravila koja ni u kojem slučaju nisu suprotstavljena niti proturječna, nego se međusobno podupiru i nadopunjuju. Uistinu, uzajamnim djelovanjem te dvije skupine pravila došlo je do postupnog pretvaranja nekih pravila ugovornog prava u običajnopravna pravila“. Vidi ICTY, 1995., *op. cit.* (bilj. 28), paras. 98, 117.

⁷² ICTY, 1995., *ibid.*, paras. 96, 97. Za diskusiju o relevantnosti razlikovanja međunarodnih i nemeđunarodnih oružanih sukoba vidi: Akande, D., *Classification of Armed Conflicts*, u: Wilmshurst, *op. cit.* (bilj. 23), str. 32-79.

⁷³ Sud je naglasio i da temeljni zahtjevi čovječnosti i zdravog razuma čine apsurdnim stajalište da bi ono što je nečovječno i zabranjeno u međunarodnim oružanim sukobima moglo biti drukčije u unutarnjim sukobima. Vidi ICTY, 1995., *ibid.*, paras. 119, 127. Vidi i Akande, *ibid.* str. 35-36.

naoružane skupine koje nisu dio oružanih snaga, čime se pravna zaštita proširuje i na nemeđunarodne oružane sukobe.⁷⁴

Postavlja se pitanje u čemu je važnost, odnosno *ratio* točnog određivanja početka primjene pravila međunarodnog humanitarnog prava. Naime, taj pravni režim, kao i pravni okvir međunarodnopravne zaštite ljudskih prava, osigurava njihovim adresatima, u najvećoj mjeri civilima, određenu pravnu i stvarnu zaštitu od štetnih učinaka vođenja ratnih neprijateljstava. Stoga je bitno imati na umu da u slučajevima u kojima nije potpuno jasno jesu li ispunjeni svi objektivni kriteriji za aktivaciju međunarodnog humanitarnog prava, pojedinci u svakom slučaju ostaju pod zaštitom režima ljudskih prava koji vrijedi u svako doba, bez obzira na postojanje ili nepostojanje oružanog sukoba.⁷⁵

Pa ipak, ako postoji situacija oružanog sukoba, odnosno neke izvanredne okolnosti u koje zasigurno možemo ubrojiti oružani sukob, u kojima država kao primarni nositelj obveza zaštite ljudskih prava iz opravdanih razloga nije u mogućnosti u potpunosti jamčiti i osigurati ostvarivanje svih ljudskih prava svakom pojedincu koji se nalazi pod njezinom jurisdikcijom, država može ograničiti odnosno suspendirati određena ljudska prava. Tako je, primjerice, člankom 4. stavkom 1. MPGPP-a omogućeno državi da „u doba izvanredne javne opasnosti koja ugrožava opstanak naroda i čije je postojanje službeno proglašeno (...) u opsegu koji je strogo određen potrebama situacije“, poduzme mjere koje ukidaju njezine obveze iz Pakta, uz uvjet da te mjere nisu nespojive s njezinim ostalim obvezama po

⁷⁴ Čl. 1., 2. i 4. st. 1. Fakultativnog protokola Konvenciji o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružani sukob, 2000., UNTS, Vol. 2173, 2002.

⁷⁵ Henckaerts; Nohle, *op. cit.* (bilj. 50), str. 27-28. Osim dva Pakta koji na sveobuhvatan način propisuju obveze država glede zaštite ljudskih prava, i drugi međunarodni ugovori naglašavaju dužnost država da ispunjavaju svoje obveze neovisno o postojanju oružanog sukoba. Tako, na primjer, Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni u čl. 2. st. 2. propisuje: „Država se ne može pozvati ni na kakve iznimne okolnosti, bilo da je riječ o stanju rata ili prijetnji ratom, unutarnjoj političkoj nestabilnosti ili bilo kojem drugom javnom izvanrednom stanju, kao na opravdanje za mučenje“. Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni, *op. cit.* (bilj. 20). Vidi i: Committee against Torture, *Consideration of Reports Submitted by States Parties under Article 19 of the Convention*, UN Doc. CAT/C/USA/CO/2, 25. srpnja 2006., paras. 14, 15.

međunarodnom pravu i „ne povlače diskriminaciju jedino na temelju rase, boje kože, spola, jezika, vjere ili socijalnog porijekla“. ⁷⁶ Međutim, neka temeljna ljudska prava poput prava na život, zabrane mučenja, zabrane ropstva, obveze poštovanja načela *nullum crimen, nulla poena sine lege*, prava na pravnu osobnost, slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, ne mogu se ukinuti ni u takvim izvanrednim okolnostima. ⁷⁷ Do ukidanja određenih ljudskih prava sukladno odredbama MPGPP-a može doći samo ako su zadovoljeni strogi preduvjeti: ako je riječ o izvanrednoj javnoj opasnosti, ⁷⁸ ako je takvo ukidanje vremenski ograničeno trajanjem javne opasnosti, ako su poduzete mjere nužne i proporcionalne ciljevima koji se njima žele postići, te da se odredbe Pakta kojima se jamče neka procesna prava (poput prava na jednakost pred sudovima ili načelo zakonitosti) nikad ne mogu ukinuti ako bi to dovelo do ukidanja ili ograničavanja prava koja su nederogabilna. ⁷⁹ Odbor za prava čovjeka u tom je kontekstu objasnio da je opseg ograničenja ili ukidanja određenih prava potrebno procijeniti prema konkretnim

⁷⁶ Čl. 4. st. 1. MPGPP-a, *op. cit.* (bilj. 5). Slično propisuje i Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda predviđajući u čl. 8. st. 2. mogućnost intervencije države u pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života nekog pojedinca, i to samo ako je u takva intervencija odnosno ograničavanje toga prava u skladu sa zakonom, i „ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava drugih“. Vidi Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, *op. cit.* (bilj. 42). Člancima 9. st. 2., 10. st. 2. i 11. st. 2. propisuju se moguća ograničenja slobode mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti, slobode izražavanja i slobode okupljanja i udruživanja, dok čl. 15. određuje uvjete pod kojima se određena prava mogu derogirati „u vrijeme rata ili drugog izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak naroda“. Vidi *ibid.*

⁷⁷ Čl. 4. st. 2. MPGPP-a, *ibid.* Slično i čl. 2. st. 2. Konvencije protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni, *op. cit.* (bilj. 20).

⁷⁸ Europski sud za ljudska prava definira pojam javne opasnosti kao „izvanrednu kriznu situaciju ili hitan slučaj koji ima učinak na čitavu populaciju i koji predstavlja prijetnju organiziranom životu zajednice koja čini državu“. Vidi *Case of Lawless v. Ireland* (No. 3), Application No. 332/57, Judgement, 1. srpnja 1961., para. 28.

⁷⁹ Human Rights Committee, *General Comment No. 29, Article 4 (States of Emergency)*, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, 2001, 31. kolovoza 2001, paras. 2, 4, 5, 15.

okolnostima te da se u tom smislu uzimaju u obzir trajanje, geografska pokrivenost i stvarni opseg izvanrednog stanja.⁸⁰

Određba Pakta da ukidanje nekog prava ne smije biti nespojivo s ostalim obvezama države po međunarodnom pravu vrlo je važna upravo u vrijeme oružanih sukoba kada se, kao *lex specialis*,⁸¹ primjenjuju odredbe međunarodnog humanitarnog prava. Naime, upravo je Odbor za prava čovjeka, nadležan za ispravnu primjenu MPGPP-a, u kontekstu primjene čl. 4. Pakta istaknuo da se u međunarodnim i nemeđunarodnim oružanim sukobima primjenjuju pravila međunarodnog humanitarnog prava čija je svrha, tumačena zajedno s člancima 4. i 5. st. 1. Pakta,⁸² spriječiti državu u zloupotrebi njezinih ovlasti u doba izvanredne javne opasnosti.⁸³ Također, Odbor je naveo da mjere poduzete u smislu čl. 4. st. 1. Pakta ne smiju biti nespojive „osobito s pravilima međunarodnog humanitarnog prava“, tj. da država ne može aktivirati čl. 4. Pakta (odnosno pozvati se na izvanrednu javnu opasnost) kao opravdanje za kršenje međunarodnog humanitarnog prava ili kogentnih normi međunarodnog prava.⁸⁴ Pravila oružanih sukoba već sama po sebi reguliraju jednu izvanrednu javnu opasnost koja ograničava ljudska prava radi ostvarivanja vojne potrebe pa bi davanje prava državama da dodatno odstupe od tih ograničenja dovelo do potpune nemogućnosti pravnog normiranja ratovanja.⁸⁵ Zaštita čovjeka i njegova dostojanstva ostaje temeljno načelo i krajnja svrha pravne zaštite u vrijeme oružanih sukoba.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ Gowlland-Debbas i Gaggioli upozoravaju na to da je načelo *lex specialis* potrebno primjenjivati kao interpretativno sredstvo nekog drugog pravila, a ne sa svrhom njegova isključenja. Vidi Gowlland-Debbas, V.; Gaggioli, G., *The relationship between international human rights and humanitarian law: an overview*, u: Kolb, Gaggioli, *op. cit.* (bilj. 62), str. 84-86.

⁸² Čl. 5. st. 1. tako propisuje: „Ništa se u ovom Paktu ne može tumačiti kao da uključuje za neku državu, skupinu ili pojedinca neko pravo da se upusti u neku djelatnost ili da izvrši neki čin koji bi smjerali na uništenje prava ili sloboda priznatih u ovom Paktu ili na njihovo ograničavanje u većoj mjeri nego što se predviđa u ovom Paktu“. Vidi čl. 5. st. 1. MPGPP-a, *op. cit.* (bilj. 5).

⁸³ HRC, *General Comment No. 29, op. cit.* (bilj. 79), para. 3.

⁸⁴ Na primjer, uzimanjem talaca, nametanjem kolektivnih kazni, proizvoljnim oduzimanjem slobode, ukidanjem prava na pravično suđenje ili prava na presumpciju nedužnosti. Vidi *ibid.*, paras. 9, 11, 16.

⁸⁵ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 2), str. 125, 131.

Dakle, do istodobne primjene pravila zaštite ljudskih prava i onih međunarodnog humanitarnog prava, bilo da je riječ o međunarodnom ili nemeđunarodnom oružanom sukobu, dolazi u trenutku kad započne oružani sukob što, pak, ovisi o činjeničnim pitanjima o kojima je bilo riječi *supra* u ovom poglavlju, te ona traje do završetka oružanog sukoba. Međunarodno humanitarno pravo ne govori o isključenju zaštite ljudskih prava u oružanim sukobima, nego, naprotiv, u pojedinim svojim odredbama izrijeком upućuje na obvezu stranaka sukoba da se pridržavaju međunarodnih instrumenata kojima se jamče osnovna zaštita ljudskih prava i ostvarivanje temeljnih zahtjeva čovječnosti (vidi *infra*). Pritom se uvažava iznimnost situacije u kojoj se pojedina država nalazi tijekom oružanog sukoba pa međunarodno pravo dopušta pojedina, striktno određena ograničenja u pružanju zaštite ljudskih prava, istodobno postavljajući nositeljima obveza pružanja zaštite zabranu odstupanja od temeljnih ljudskih prava poput prava na život, zabrane mučenja, poštovanja načela zakonitosti u kaznenom postupku, slobode misli, savjesti i vjeroispovijesti, zabrane diskriminacije i sl. O učincima komplementarne primjene obaju pravnih režima i rješenjima potencijalnih konfliktnih situacija do kojih u praksi može doći riječ je u sljedećem poglavlju.

5. UČINCI KOMPLEMENTARNE PRIMJENE DVAJU REŽIMA

U prethodnim je poglavljima prikazano pod kojim pretpostavkama dolazi do preklapanja, odnosno do istodobne, komplementarne primjene pravila međunarodnopravne zaštite ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava u vrijeme oružanih sukoba, bez obzira na moguća ograničenja njihove primjene i u pojedinim situacijama različite adresate normi tih dvaju pravnih režima. U ovom će se poglavlju analizirati učinci njihove komplementarne primjene, osobito imajući u vidu ono što je *ratio* obaju pravnih sustava, a to je zaštita dostojanstva svake ljudske osobe i temeljnih zahtjeva čovječnosti u iznimnim okolnostima ratovanja. U tom smislu osobitu vrijednost imaju stajališta različitih sudskih i drugih tijela na univerzalnoj i regionalnoj razini koja potvrđuju njihovu istodobnu primjenjivost, tumače primjenu načela *lex specialis derogat legi generali* u okolnostima oružanih sukoba te nude rješenja za neke naizgled konfliktno situacije u njihovoj istodobnoj primjeni.

Presude i savjetodavna mišljenja Međunarodnog suda nesumnjivo daju vrlo važan doprinos tumačenju pravnih normi i eventualnih preklapanja pojedinih pravnih režima, odnosno rješavanju određenih nejasnih ili proturječnih situacija koje mogu dovesti do pojave pravne praznine, a time i do lišavanja pravne zaštite određenih subjekata. U tom smislu je relevantno Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda o dopustivosti prijetnje ili upotrebe nuklearnog oružja iz 1996. godine u kojem je Sud jasno rekao da „(...) zaštita koju pruža Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima ne prestaje u vrijeme rata, osim pod pretpostavkama iz čl. 4. prema kojem se određene odredbe mogu ukinuti u slučaju izvanredne javne opasnosti (...). Međutim, pravo na život nije jedna od takvih odredaba. U načelu, zabrana proizvoljnog lišavanja života vrijedi i u vrijeme neprijateljstava. No, što točno podrazumijeva proizvoljno lišavanje života treba odrediti pomoću primjenjivog *lex specialis*, odnosno, prava primjenjivog u oružanom sukobu koje regulira vođenje neprijateljstava“.⁸⁶ Odbor za prava čovjeka je, tumačeći pojedine odredbe MPGPP-a, napomenuo da se „one primjenjuju i u oružanom sukobu u kojem se primjenjuju pravila međunarodnog humanitarnog prava (...)“.⁸⁷ Štoviše, Odbor je istaknuo da, „dok određena pravila međunarodnog humanitarnog prava mogu biti relevantna za tumačenje prava iz Međunarodnog pakta, oba su pravna područja komplementarna a ne međusobno isključiva“.⁸⁷

⁸⁶ ICJ Reports, 1996., *op. cit.* (bilj. 39), para. 25. Tomuschat, s druge strane, upućuje kritiku na nedovoljnu jasnoću izričaja koji je u tom mišljenju upotrijebio Međunarodni sud. Opširnije: Tomuschat, *op. cit.* (bilj. 42), str. 17-18. Na međunarodno humanitarno pravo kao *lex specialis* u odnosu na međunarodnopravnu zaštitu ljudskih prava Međunarodni sud ukazuje i u Savjetodavnom mišljenju iz 2004. Vidi ICJ Reports, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, 9. srpnja 2004., para. 106. Ipak, neki autori upozoravaju na limitirani učinak primjene pravila o *lex specialis derogat legi generali*, napominjući da ono ne rješava u cijelosti sve situacije sukoba između ova dva pravna režima. Vidi, primjerice, Milanović, M., A Norm Conflict Perspective on the Relationship between International Humanitarian Law and Human Rights Law, *Journal of Conflict & Security Law*, Vol. 14, br. 3, 2010., str. 459-483.

⁸⁷ Human Rights Committee, *General Comment No. 31, The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant*, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 26. svibnja 2004., para. 11. Tako na komplementarnost primjene pojedinih odredaba Odbor ukazuje tumačeći čl. 9. Pakta koji jamči pravo pojedinca na slobodu i osobnu sigurnost, odnosno propisuje zabranu samovoljnog lišavanja slobode ili držanja u pritvoru. Odbor napominje da pravila međunarodnog humanitarnog prava mogu biti korisna u interpretaciji odredbe čl. 9. Pakta, te da se ova dva pravna

Međunarodni sud je također potvrdio primjenu pravila o zaštiti ljudskih prava u oružanim sukobima u svojim presudama. Tako, primjerice, u presudi u slučaju o oružanim aktivnostima na teritoriju Konga iz 2005. godine Sud kao primjenjive međunarodnopravne instrumente između država stranaka spora, ujedno i stranaka oružanog sukoba, nabraja običajnopravna pravila Haaškog pravilnika uz IV. Haašku konvenciju o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907., IV. Ženevsku konvenciju o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata iz 1949., Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966., Protokol I. uz Ženevske konvencije iz 1977., Konvenciju o pravima djeteta iz 1989., kao i Fakultativni protokol uz tu konvenciju iz 2000. godine.⁸⁸ Nadalje, Komisija za prava čovjeka koju je u okviru UN-a naslijedilo Vijeće za prava čovjeka je također u svojim rezolucijama upozoravala na teška kršenja ljudskih prava i pravila međunarodnog humanitarnog prava u oružanim sukobima te pozivalo stranke sukoba na njihov prestanak.⁸⁹ Vijeće za prava čovjeka je također pozvalo države na poduzimanje učinkovitih mjera koje će jamčiti i nadzirati primjenu ljudskih prava civilnog stanovništva u oružanim sukobima u skladu s pravilima tog pravnog režima i primjenjivim međunarodnim humanitarnim pravom, osobito IV. Ženevskom konvencijom o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata i drugim međunarodnim instrumentima.⁹⁰

prežima međusobno nadopunjuju, ne isključuju se. Tako, primjerice, primjena odredaba čl. 21. III. Ženevske konvencije koje se odnose na vremenski ograničeno interniranje ratnih zarobljenika radi zaštite njihova zdravlja u načelu, prema mišljenju Odbora, ne predstavlja samovoljno lišavanje slobode. Vidi Human Rights Committee, *General Comment No. 35, Article 9 (Liberty and Security of Person)*, para. 64.

⁸⁸ ICJ Reports, *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo*, Judgement, 19. prosinca 2005., para. 217.

⁸⁹ Primjerice, u slučaju oružanog sukoba u Ruandi 1994. godine Komisija za prava čovjeka je u rezoluciji S-3/1 najstrože osudila sve povrede međunarodnog humanitarnog prava (...) i pozvala sve uključene strane da odmah prestanu s tim povredama i zloupotrebama i da poduzmu sve potrebne korake kako bi se osiguralo puno poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, kao i humanitarnog prava. Vidi rezoluciju Komisije za prava čovjeka, UN. Doc. E/CN.4/S-3/4, 30. svibnja 1994., para. 1.

⁹⁰ Rezolucija Vijeća za ljudska prava, *Protection of human rights of civilians in armed conflict*, UN Doc. A/HRC/RES/9/9, 18. rujna 2008., preambula.

U određenim slučajevima, pak, pravila o zaštiti ljudskih prava mogla bi se tumačiti kao *lex specialis* u odnosu na međunarodno humanitarno pravo pa u tom smislu imaju prednost u primjeni s obzirom da detaljnije razrađuju pojedina pitanja. Primjer za takvu situaciju nalazimo u regulaciji nemeđunarodnih oružanih sukoba koji su i temeljem običajnog i ugovornog prava slabije normirani, pa pojedine situacije ostavljaju prostor za različite interpretacije dosega pravne zaštite koju je potrebno osigurati interniranim osobama u takvim oružanim sukobima. Naime, s obzirom da međunarodno humanitarno pravo ne sadrži pravila o proceduralnim jamstvima interniranih osoba u nemeđunarodnim oružanim sukobima, logično proizlazi da takvu pravnu prazninu nadopunjavaju upravo pravila o zaštiti ljudskih prava.⁹¹ U tom smislu i Međunarodni odbor Crvenog križa tumači pitanje interniranja u nemeđunarodnim oružanim sukobima referirajući se na pravila o zaštiti ljudskih prava i napominjući u svojoj studiji o običajnopravnom statutu pravila međunarodnog prava u nemeđunarodnim oružanim sukobima, između ostalog, da je jedno od pravila koje je steklo običajnopravni status pravo osobe

⁹¹ Konkretno se to odnosi na odredbe čl. 9. MPGPP-a koje propisuju pretpostavke pod kojima neka osoba može biti lišena slobode na zakonit način. Tako taj članak u stavku 1.: „(...) Nitko ne može biti lišen slobode osim zbog razloga i po postupku koji su propisani zakonom; st. 2.: Tko god je lišen slobode, mora se u času lišenja slobode obavijestiti o razlozima toga lišenja slobode i mora mu se priopćiti bilo kakva optužba protiv njega; st. 3.: Tko god je lišen slobode ili pritvora zbog kaznenog djela treba se u najkraćem roku izvesti pred suca ili drugi organ koji je zakonom ovlašten vršiti sudsku vlast i treba unutar razumnog roka biti suđen ili oslobođen. (...); st. 4.: Tko god je lišen slobode ili se nalazi u pritvoru, ima se pravo obratiti sudu u svrhu da sud bez odgađanja odluči o zakonitosti njegova zatvaranja i da naloži njegovo puštanje na slobodu ako je pritvor nezakonit (...)“. Vidi čl. 9. MPGPP-a, *op. cit.* (bilj. 5). I Međunarodni odbor Crvenog križa ukazuje na to da postoje okolnosti u kojima je određenim odredbama međunarodnog humanitarnog prava, poput zajedničkog čl. 3. Ženevskih konvencija, potrebno dati odgovarajući sadržaj primjenom drugih pravnih sustava. Opširnije vidi u: International Institute of Humanitarian Law in Co-operation with the International Committee of the Red Cross, 27th Annual Round Table on Current Problems of International Humanitarian Law, 4 September 2003, *International Humanitarian Law and Other Legal Regimes: Interplay in Situations of Violence*. Dostupno na mrežnoj stranici: ICRC, https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/irrc_851_kellenberger.pdf [7. rujna 2022.].

lišene slobode u nemeđunarodnim oružanim sukobima da bude puštena na slobodu čim prestanu postojati razlozi za lišavanje slobode.⁹²

U kontekstu rasprave o primjeni načela da posebno pravilo ukida općenitije, osobito uzimajući u obzir da njegova primjena u konfliktnoj situaciji između pravila međunarodnopravne zaštite ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava nije uvijek jasna, postoje mišljenja da ta dva pravna režima ne funkcioniraju u kontekstu načela *lex specialis*. U tom smislu Vijeće za prava čovjeka tumači da primjena tog načela jednostavno znači da u slučajevima sukoba pravnih normi prednost u primjeni treba dati onom pravilu koje detaljnije i konkretnije uređuje neko pitanje u odnosu na opće pravilo, na temelju analize svakog pojedinog slučaja, bez obzira dolazi li pritom do primjene pravila međunarodnopravne zaštite ljudskih prava ili međunarodnog humanitarnog prava.⁹³ Komisija za međunarodno pravo zaključuje da u slučaju sukoba jednakovrijednih pravnih pravila, osobito uzevši u obzir da katkad nije jasno razlučiti koje pravilo je opće, a koje posebno, izbor mjerodavnog pravila ovisi o konkretnim činjenicama pojedine situacije i specifične zaštite koju pružaju ta pravila.⁹⁴

Na kraju, postoje i neka pravila međunarodnog prava oružanih sukoba koja izravno upućuju na primjenu međunarodnopravne zaštite ljudskih prava. Tako,

⁹² Vidi Sassóli, M.; Olson, L. M., The Relationship between International Humanitarian and Human Rights Law where It Matters: Admissible Killing and Internment of Fighters in Non-International Armed Conflicts, *International Review of the Red Cross*, Vol. 90, br. 871, 2008., str. 621-622; Henckaerts, J.-M., Study on International Humanitarian Law: A Contribution to the Understanding and Respect for the Rule of Law in Armed Conflict, *International Review of the Red Cross*, Vol. 87, br. 857, 2005., str. 209.

⁹³ Human Rights Council, Annual Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and Reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General, *Outcome of the expert consultation on the issues of protecting the human rights of civilians in armed conflict*, UN Doc. A/HRC/11/31, 4. lipnja 2009., para. 13.

⁹⁴ International Law Commission, Report of the Study Group of the International Law Commission, finalized by Mr. Martti Koskenniemi, *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law*, UN Doc. A/CN.4/L.682 and Add.1, 13. travnja 2006., para. 58.

na primjer, čl. 72. Protokola I. određuje: „Odredbe ovog odjeljka dopunjuju pravila o humanitarnoj zaštiti građanskih osoba i civilnih objekata koji su u vlasti stranke sukoba sadržane u Četvrtoj konvenciji, posebice u njezinim dijelovima I. i III., kao i druga primjenjiva pravila međunarodnog prava koja uređuju zaštitu temeljnih prava čovjeka za vrijeme međunarodnoga oružanog sukoba“.⁹⁵ Osim toga, odredbe čl. 75. istog dokumenta o temeljnim jamstvima u stavku 8. propisuju: „Nijedna se odredba ovog članka ne može tumačiti da ograničava ili da dira u bilo koju povoljniju odredbu koja, na temelju bilo kojih primjenjivih pravila međunarodnog prava, osobama obuhvaćenima stavkom 1. jamči veću zaštitu“.⁹⁶ Na jasnu primjenu osnovnih međunarodnih instrumenata koji štite ljudska prava u oružanim sukobima ukazuje i preambula Protokola II. ističući, između ostalog, sljedeće: „(...) podsjećajući, također, da međunarodni instrumenti koji se donose na prava čovjeka pružaju čovjeku osnovnu zaštitu; podsjećajući da u slučajevima koji nisu predviđeni važećim pravom čovjek ostaje pod zaštitom načela čovječnosti i zahtjeva javne savjesti (...)“.⁹⁷

Možemo zaključiti, dakle, da bez obzira na postojanje i trajanje oružanog sukoba i, posljedično, obveznu primjenu pravila međunarodnog humanitarnog prava između stranaka sukoba, međunarodnopravna zaštita ljudskih prava i dalje ostaje pravni režim u skladu s kojim je država dužna postupati i osigurati pojedincima koji se nalaze pod njezinom jurisdikcijom brojna građanska, politička, kulturna, ekonomska, socijalna i kulturna prava, uvažavajući pritom primjenu relevantnih pravila međunarodnog humanitarnog prava kao *lex specialis*. S druge strane, podsjećamo na stajalište Odbora za prava čovjeka koji je upozorio da to ne znači da jedan pravni sustav isključuje drugi, nego da se oni međusobno nadopunjuju i trebaju primjenjivati s ciljem osiguranja pravne zaštite osoba koje su zahvaćene oružanim sukobom te da se spriječe bilo kakve zloupotrebe oba pravna režima. Također, možemo se složiti s autorima koji ocjenjuju da, što je šire područje njihova preklapanja i komplementarne primjene, veća je vjerojatnost da žrtve

⁹⁵ Čl. 72. Protokola I., *op. cit.* (bilj. 30).

⁹⁶ *Ibid.*, čl. 75. st. 8.

⁹⁷ Protokol II., preambula, *op. cit.* (bilj. 30).

povreda međunarodnog humanitarnog prava ostvare odgovarajuću pravnu zaštitu prema pravilima međunarodnopravne zaštite ljudskih prava.⁹⁸

6. ZAKLJUČAK

Provedena analiza pokazuje da su pravni sustavi međunarodnopravne zaštite ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava u konstantnom razvoju, o čemu svjedoče međunarodna sudska praksa i pravna znanost. Sudske presude, savjetodavna mišljenja, stajališta ugovornih nadzornih tijela i drugih relevantnih organa UN-a potvrđuju međuovisnost dvaju pravnih režima i ukazuju na napuštanje tradicionalnog pristupa prema kojem su oni bili odvojeni i različiti s obzirom na polje primjene, adresate i okolnosti u kojima se primjenjuju. U suvremeno doba, kako se konstantno mijenjaju pojavni oblici oružanih sukoba i njihovi sudionici, tako postupno dolazi do prilagođavanja pravnih pravila i načela novim situacijama, sve u svrhu postizanja što je moguće učinkovitije zaštite čovjeka u iznimnim okolnostima oružanih sukoba. Uloga i odgovornost spomenutih tijela je značajna s obzirom da državama, nedržavnim akterima pa i pojedincima pružaju smjernice za izbjegavanje pravnih praznina u pružanju pravom zajamčene zaštite osobama koje su najteže pogođene posljedicama neprijateljstava.

Štoviše, ispravna primjena obaju pravnih režima u odnosu na zaštićene osobe, shvaćena kao odgovarajuća primjena relevantnih pravila međunarodnopravne zaštite ljudskih prava s ciljem razjašnjavanja samog sadržaja pravila međunarodnog humanitarnog prava koja su nerijetko nedorečena i preopćenita, prema našem mišljenju, dovodi do učinkovitijeg provođenja mehanizama odgovornosti svih

⁹⁸ Henckaerts; Nohle *op. cit.* (bilj. 50), str. 35. Opširnije o pravu žrtava povreda međunarodnog prava u vrijeme oružanog sukoba, uz analizu međusobnog ispreplitanja ali i ograničenja ostvarivanja reparacije prema pravilima međunarodnog humanitarnog prava, međunarodnopravne zaštite ljudskih prava i međunarodnog kaznenog prava vidi: Evans, Ch., *The Right to Reparation in International Law for Victims of Armed Conflict*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2012. Vidi i rezoluciju Opće skupštine UN-a, *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*, UN Doc. A/RES/60/147, 21. ožujka 2006.; Tomuschat, Ch., Specificities of human rights law and international humanitarian law regarding state responsibility, u: Kolb; Gaggioli, *op. cit.* (bilj. 62), str. 204-205.

relevantnih aktera za kršenje međunarodnog prava u oružanim sukobima. Upravo je interes žrtava povreda ljudskih prava i kršenja međunarodnog humanitarnog prava u vidu ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti ili genocida potaknuo traženje učinkovitijih mehanizama njihove zaštite i realizacije prava na reparaciju. Osim toga, potvrđivanje običajnog pravne naravi sve većeg broja pravila međunarodnog humanitarnog prava, ali i ugovornih odredaba iz područja zaštite ljudskih prava omogućava širenje adresata relevantnih pravnih normi, što je osobito važno u oružanim sukobima nemeđunarodnog karaktera u kojima je, upravo zbog oskudnije pravne reguliranosti, nužno proširiti njihovu obvezatnost i na nedržavne aktere.

Imajući u vidu, dakle, krajnju svrhu i jednog i drugog područja međunarodnog prava, odnosno primjenu načela utemeljenog još u rimskom pravu, *hominum causa omne jus constitutum est*, zaključujemo da je komplementarna i međusobno nadopunjujuća primjena obaju pravnih režima u vrijeme oružanih sukoba neophodna radi najveće moguće zaštite dostojanstva svakog čovjeka i zaštita temeljnih zahtjeva čovječnosti.